

Resolt el misteri de la Ben Plantada

El drama de Teresa Mestre de Baladia, principal model de la Ben Plantada, d'Eugeni d'Ors, es pot seguir amb detall en el llibre 'Abans que el temps ho esborri' (La Magrana), de F. Xavier Baladia, besnét seu. Un segon llibre, la nova edició de 'La Ben Plantada' (Quadern Crema), ajuda a completar el relat del cas.

Misteri, llegenda i malentesos. Amb la idealització de la dona catalana que havia de cristal·litzar en el personatge de la Ben Plantada, Eugeni d'Ors va provocar, sense voler, l'escàndol, el melodrama i l'adulteri. Buscava i proclamava la serenitat, l'harmonia, la mesura, l'equilibri i la disciplina, i va portar la societat catalana a l'apassionament, la crispació, l'enfrontament i la deserció. No diuen que darrere del clasicisme de guix d'Eugeni d'Ors s'amagava un romàntic, fins i tot un barroc?

L'any 1906, Ors va impulsar una campanya en favor d'una Galeria de Catalanes Formoses, glorificació de l'ideal de bellesa femenina catalana que donaria peu, cinc anys més tard, a la figura literària de la Ben Plantada. La Galeria no va arribar a fer-se, però sí que se'n va fer un primer i únic pas, la convocatòria d'un premi de retrats femenins en la V Exposició Internacional d'Art de Barcelona, celebrada el 1907.

El quadre victoriós, *Retrat de la senyora Baladia*, de Ramon Casas, va immortalitzar i popularitzar la bellesa de la dona que serviria de model principal a la Ben Plantada, Teresa Mestre, senyora de l'industrial del cotó i mecenes Jaume Baladia, cunyada de Pompeu Fabra i mare de tres fills. Però la fama estètica de la senyora Baladia va provocar un drama familiar. La futura Ben Plantada va fugir a l'estranger amb un gran amic i simpatitzant d'Ors que l'havia ajudat en la seva campanya a favor de les "catalanes formoses", Josep Pijoan, secretari de l'Institut d'Estudis Ca-

talans. Amb l'estrepitosa i misteriosa fugida —són paraules de Josep M. de Sagarra— va desaparèixer del país l'home que encapçalava les més brillants accions culturals del catalanisme polític dirigit per Enric Prat de la Riba.

Els misteris del cas i els secrets més íntims de l'escàndol han quedat resolts i descoberts gràcies a dos llibres, *Abans que el temps ho esborri* (La Magrana), de F. Xavier Baladia, besnét de Jaume Baladia i Teresa Mestre —traducció corregida de la versió castellana, apareguda l'any passat— i la nova edició de *La Ben Plantada*, (Quadern Crema), feta a cura del professor Xavier Pla.

Se sabia que la popularitat "arística" de Teresa no va caure gens bé a la família, sobretot a la tia del marit, que exercia un gran domini sobre el senyor Baladia. La tia Ramona era la titular de les propietats i els diners que el nebot pensava heretar. El marit també es va irritar amb l'exhibició i va demanar a Casas que es negués a exhibir l'oli en cap sala de retrats. El pintor, finalment, el va cedir al Museu d'Art Modern, amb aquesta clàusula restrictiva.

Tot Barcelona anava ple de la gelosia del marit. A *El Poble Català*, un humorista, diu Enric Jardí en la seva biografia d'Eugeni d'Ors, un cop al·ludit al rebombori produït per la iniciativa orsiana, contava el cas d'un marit gelós que només estava disposat a cedir el quadre de la seva dona a l'Exposició a condició que li fos fixat el rètol "Adquirit".

Amb informació recollida dels descendents, i les cartes i documents con-

servats, F. Xavier Baladia pot ara assegurar que la tia Ramona va actuar de manera que la Ben Plantada va tenir necessitat de recórrer a un altre home, en aquest cas Josep Pijoan, el qual ja feia temps que l'omplia d'atencions i li demostrava contínuament l'amor incondicional que li inspirava.

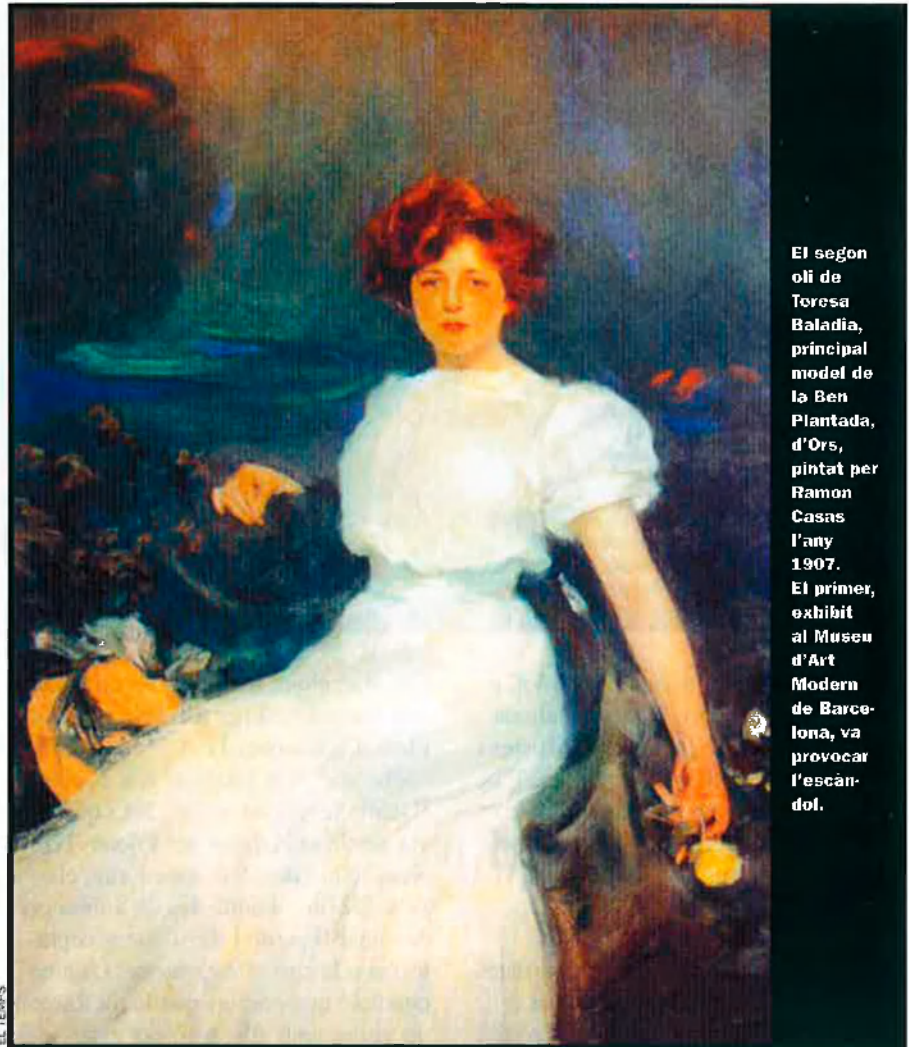
També n'estava encisat Eugeni d'Ors. Fins i tot la pretenia, com va dir Enric Jardí, però es va retirar d'escena en veure que Pijoan n'estava boig.

Quan l'estiu del 1911 Ors converteix l'ideal femení en la Ben Plantada, la bateja amb el nom de Teresa. I, a més, fa una picada d'ullet al cas fent aparèixer Josep Pijoan a Roma, en una espècie de somni surrealista. Pijoan llavors vivia a la capital italiana amb Teresa Baladia. Feia un any que Teresa Mestre i Josep Pijoan havien fugit a Suïssa.

Curiosament, Ors escriu les glosses de la Ben Plantada pràcticament al davant de la casa dels Baladia a Argentona, a la casa pairal de Can Ferrater, on estiujeja. Hi ha encara una segona dada interessant. Una filla de Can Ferrater, Montserrat de Ferrater Llorach, es va casar el 1923 amb el fill petit de Jaume i Teresa Baladia, Francesc J., Ninus: F. Xavier Baladia és precisament el nét de Ninus i Montserrat.

A més de promoure l'exaltació de la bellesa de la Baladia, Ors va influir de manera clara en l'estètica del retrat de Casas, diu Xavier Pla. L'elegància de la figura retradada, amb un vestit blanc de robes folgades, amb contorns ben delimitats i unes faccions ben marcades, amb una certa distància en el posat i amb un braç enlaire que la relacionava inevitablement amb l'escultura clàssica, responia més aviat a les premisses exigides per Ors al llarg de la seva campanya que no pas als principis del modernisme del qual provenia Casas.

La tia Ramona odiava la nora, sense remei, des del fons de les entranyes, i ho sabem ara gràcies al llibre del besnét, perquè tenia tot el que no havia tingut: era guapa, femenina, tenia fills i, a més, li havia robat l'afecte del seu estimat nebot. Algun dia Teresa gaudiria de tots els diners i el poder que ella havia aconseguit treballant durament.



El segon oli de Teresa Baladia, principal model de la Ben Plantada, d'Ors, pintat per Ramon Casas l'any 1907. El primer, exhibit al Museu d'Art Modern de Barcelona, va provocar l'escàndol.

Segons escenifica F. Xavier Baladia, la tia Ramona va dir al seu nebot: "Jaume, la teva dona, Teresa, hauria d'estar-

La idealització de la bellesa femenina catalana feta per Ors va acabar amb un adulteri i la deserció de Josep Pijoan del país

se un temps sense sortir de casa.

Aquests comentaris sobre el quadre fantàstic d'en Casas i ara això de donar-li el primer premi al concurs per crear la Galeria de Catalanes Formoses són un assumpte deplorable. No entenc com d'Ors i Pijoan poden estar-hi al darrere." Dia a dia, amb comentaris enverinats, la tia Ramona augmentava la pressió sobre Teresa.

I la pressió donarà resultats. El 1909 Teresa va deixar la casa familiar d'Argentona i se'n va anar a un dels pisos que tenien llogats a Barcelona, probablement a la Casa Milà. Teresa envia una carta al marit. Vol que vingui a Barcelona amb els fills i enceti una nova etapa familiar, sense la tia Ramona. Però el marit, després d'un breu intercanvi de cartes, li acaba enviant un ultimàtum: que torni, sense condicions. Està pressionat per la tia Ramona, que



Teresa Mestre de Baladía, la Ben Plantada, en una fotografia, de gran. Eugeni d'Ors la coneixia i l'admirava, i va causar indirectament la seva separació matrimonial i la posterior fugida a Suïssa amb Josep Pijoan.



li ha dit: "Aquesta dona no convé ni a la família ni als fills. Ha escandalitzat tot Barcelona amb tants amics artistes i tanta frivolitat. No m'ho mereixo. T'ho he donat tot. Ho he fet tot per tu. He estat com una mare. Ja ho saps prou bé. Ja t'ho vaig dir un cop. Si te'n vas, si m'abandones per ella, ho podràs tot, tot."

Tots els amics i intel·lectuals i artistes de Teresa, com ara Casas, Rusiñol, i Puig i Cadafalch, li fan costat, però li aconsellen que cedeixi en certes coses i que salvi el matrimoni. Ors, conscient que és part implicada en l'assumpte, es retira a un segon terme discret. Pijoan, en canvi, li declara obertament l'amor que sent per ella. Es constitueix en cavaller defensor i li promet que algun dia s'hi casarà. Dia i nit la pressiona per fer-li veure que la tia Ramona no la perdonarà mai.

Cap de les dues parts no cedeix. Teresa no pensava tornar a l'infern d'Argentina i Jaume es nega a renunciar a un patrimoni notable que algun dia haurà de ser per als seus fills.

Un segon fet intervén en l'acostament de Pijoan cap a Teresa. Pijoan s'ha enfrontat amb Puig i Cadafalch —el mateix que més tard s'enfrontarà amb Ors— i Jaume Baladía era molt amic de l'arquitecte: els dos construeixen la casa d'Argentina. Els dos amics mouen els fils i el setge es fa cada cop més es-

tret. Barcelona acaba convertint-se en una ciutat hostil per a Teresa i Pijoan i han d'abandonar-la.

S'ha acabat la història? No. F. Xavier Baladía revela un secret. Tot i que devia sentir-se afalagat per Pijoan, Teresa recapacita i decideix tornar amb els fills. Escriu a Jaume des de Suïssa per demanar-li perdó i dir-li que accepta tornar a la casa d'Argentina. L'única condició que posa és que la tia Ramona no visqui amb ells, però pot estar-se a Mataró o fins i tot en una altra casa d'Argentina. Li diu que l'estima i que el necessita. Escriu la mateixa carta tres vegades, sense rebre cap resposta. "Totes tres vegades —ens diu F. Xavier Baladía— la tia Ramona intercepta les car-

A Ramon Casas també li degué impressionar la bellesa de Teresa, perquè no només va pintar el polèmic oli. En va fer dos més

tes i les destrueix. Molts anys després, els fills van saber que aquestes cartes havien existit, però per algun motiu no ho van dir mai al pare. Jaume Baladía va morir sense saber que Teresa l'estimava i que havia volgut tornar al seu costat."

La fugida de Teresa va acabar amb la vida social de Jaume, que es va recloure a Argenton. Quan a mitjan anys quaranta va tenir notícia de la mort de Teresa, es va posar una corbata negra i sempre més la va portar. A més, F. Xavier Baladía ha sabut ara, un cop publicat el llibre, que després de la separació va continuar pagant-li la quota de sòcia del Centre Excursionista de Catalunya. Jaume Baladía havia tingut una relació molt estreta amb l'entitat: va ser escollit president de la secció d'esports de muntanya i va contribuir a la construcció del refugi d'Ull de Ter.

El llibre de F. Xavier Baladía, que fa un retrat força ampli de la burgesia barcelonina de l'època, descobreix més secrets relacionats amb el cas. Ramon Casas també devia quedar impressionat per la bellesa de Teresa, perquè no es va limitar a pintar el polèmic oli, sinó que va pintar dos quadres més. El segon, potser superior al primer, pensa el bésnet, se'l va quedar ell. Teresa Baladía apareix asseguda, vestida igualment de blanc, i a la mà esquerra, caiguda, té una rosa. El quadre va ser exhibit a l'Exposició Universal de Brussel·les el 1910 i a l'antològica del Museu Nacional d'Art de Catalunya del 2001. Un fill de Jaume i Teresa Baladía el va adquirir a Casas, però ara ja no pertany a cap descendent dels Baladía, sinó a un col·leccionista. El tercer, un retrat de perfil al carbó, el va reservar Casas per a Niní, la filla de Teresa.

I, finalment, una última ironia de la història, com si no n'hi hagués hagut prou amb la "ironia" classicista d'Ors. Va ser la tia Ramona, diu F. Xavier Baladía, qui va fer entrar Ramon Casas a Can Baladía. El va contractar per fer un retrat d'ella i dels dos nens que més estimava, Gip i Niní, però Casas, a més, va pintar, d'amagat de la tia, els tres retrats de la Ben Plantada.

Lluís Bonada